

VOENNO-ISZTORICESZKIJ ZSURNAL (Szovjetunió)

1980. 1—6. sz.

A folyóirat ez évi első számában igen érdekes kérdést tárgyal P. Pavlenko: „A légideszant csapatok harcának fejlődése a háború utáni időszakban” című tanulmánya (1980. 1. sz. 27—33. o.). A légideszant csapatok létezésük ideje alatt (1980 augusztusában múlt ötven éve, hogy létrehozták őket) az ejtőernyősök kis csoportjából saját szervezéssel, speciális fegyverzettel és sajátos harcászati módszerekkel rendelkező modern fegyvernemmé váltak.

A Nagy Honvédő Háború idején a szovjet deszantok rendszerint korlátozott méretű feladatokat oldottak meg: objektumok (vonalak) elfoglalása és megtartása a főerők odaérkezéséig. Alapvető harci módszerük a védelem volt. A deszantcsapatok manőverező képessége kicsi volt, a helyváltoztatás a tevékenységi területen alapjában véve gyalogmenetben történt. Kevés volt a páncélelhárító eszköz.

A háború utáni első években nem történt lényeges változás a harcászat terén, mivel sem a fegyverzet, sem a deszant-eszközök nem változtak. Az alapelvek továbbra is a következők voltak: deszant alkalmazása korlátozott körzetben, objektumok elfoglalása és tartása a front támadó főerőinek megérkezéséig. A deszant bevetési mélysége nem haladta meg a 20—100 km-t, az önálló harctevékenység ideje viszonylag rövid volt. Az IL-12-és IL-14 gépek csak a könnyű fegyverzettel, 82 mm-es aknavetővel felszerelt személyi állományt tudták szállítani.

A légideszant csapatok harci alkalmazásában a magfegyver megjelenése hozott döntő változást. Az ellenség erőinek, főként a légelhárítás eszközeinek megsemmisítésével kapcsolatos lehetőségek megnövekedése a deszant körzetében kedvező körülményeket teremtett a nagyerőjű deszantokhoz. A magfegyver alkalmazása meggyorsította a földi csapatok támadásának ütemét, s ez lehetővé tette a deszant bevetési mélységének növelését. Ettől fogva a deszant célja az volt, hogy azonnal kihasználják az atomcsapások eredményeit, mélyen az ellenség hátában, a csoportosítások végleges szétzúzásához, vagy az adott pillanatban fontos objektumokat foglaljanak el. Ehhez minőségileg új fegyverzet és technika kellett.

A 40-es évek végén, az 50-es évek ele-

jén a csapatok új lövészfegyvereket (géppisztolyok, géppuskák), ASZU—57 önjáró deszantlővegeket, később GAZ—69-eket kaptak. Az 50-es évek végén megjelentek az AN—8 és AN—12 új repülőgépek. Ezek már képesek voltak 10 tonna terhet nagy távolságra szállítani.

Ebben a szakaszban a harcászat fejlődésének alaprendelvénye a korlátozott körzetek passzív védelméről való lemondás és a nagyobb körzetekben végrehajtott manőverező tevékenységre való áttérés volt. Úgy vélték, hogy a deszantcsapatok képesek megsemmisíteni az ellenség támadó magfegyvereit, az irányító pontokat, képesek megzavarni az ellátást, elfoglalni az átkelőhelyeket és megtartani azokat. Mindez a támadás ütemének gyorsítását szolgálta. A manőverező képesség azonban kicsi maradt, mert a gépkocsik, beleértve a vontatókat és önjáró lővegeket is, csak a személyi állomány kis részét tudták szállítani. Az alegységek általában gyalogmenetben mozogtak. Az objektumok támadása szintén gyalogos harccal történt az ASZU—57-ek, a hátrasiklás nélküli lővegek és a 82 mm-es aknavetők támogatásával. Az ellenség szárnyakon és hátulról való megtámadásához a manővereket az önjáró lővegeken hajtották végre. Később a tüzérvő növelése céljából kaptak 120 mm-es aknavetőket, 122 mm-es tarackokat, korszerű páncélelhárító fegyvereket, reaktív tüzérséget. Világosan látható tehát a csapatok tüzerejének növelésére irányuló törekvés.

A 60-as években a deszantcsapatok új, speciálisan az ő számukra kidolgozott eszközöket kaptak, az ejtőernyővel (ejtőernyő-rakéta módszer) leszállított, lánctalpas, gyorsjáratú, kételtű BMD-t. Ez a harcjármű könnyű, a raj szállítására szolgál. Fel van fegyverezve ágyúval, irányítható páncélelhárító rakétákkal, géppuskákkal, fel van szerelve rádióval, navigációs berendezéssel, infravörös készülékkel. A harcjárművel egyidőben kaptak a csapatok irányítható páncélelhárító rakétákat, tökéletesített kézi gránátvetőket. Tökéletesítették a deszantszállító eszközöket is. Megjelentek az olyan nagy teherbírású, nagy hatósugarú repülőgépek, mint az AN—22 „Antej”.

Mindez maga után vonta a harcászati módszerek változását is. Ha a szállás helyén ellenség található, a csapatok már

leszállás közben elkezdik a megsemmisítést géppisztolyokkal és kézigranátokkal. A leszállás után a parancsnokok csoportokat szerveznek és határozott rohammal megsemmisítik az ellenséget. A tüzéség és a harcjárművek a földetérés helyéről kezdik meg a tüzelést, majd felzárkóznak a támadókhoz.

A háború alatt, amikor a leszállítást egyes gépek végezték, a gyülekeztetéshez órák, néha napok kellettek. Később ez az idő csökkent, ma a tökéletesített leszálló eszközök alkalmazása, jól kiképzett személyi állomány esetén, néhány perc alatt lehetővé teszi a harc megkezdését. Az objektumok megtámadása harcjárműveken történik és gyalogos harcra csak akkor kerül sor, ha a páncéelhárítás nem kielégítő, vagy a járművek számára a terep járhatatlan.

A deszant számára a legnagyobb veszélyt az ellenséges páncélosok és harci helikopterek jelentik. Ezért elsősorban a páncéelhárítást kellett megjavítani. A háború alatt a kézigranátok, aknák, mechanikus vontatás nélküli 37 mm-es és 45 mm-es lövegek voltak az alapvető eszközök, amelyekből 1—2 darab jutott az arcvonal egy kilométerére. Később megjelentek az ASZU—57-ek, aztán a 85 mm-es lövegek, a hátrasiklás nélküli lövegek, a kézi gránátvetők, az irányítható páncéelhárító rakéták.

A háború idején a légvédelem alapvető módszere az alacsonyan szálló gépekre kézifegyverekből leadott ösztít volt. Ennek a hatékonysága rendkívül alacsony volt, csak lassú járatú gépek esetén lehetett alkalmazni 200—500 m magasságig. Ma, a repülőtechnika fejlettségi fokának megfelelően, a csapatok el vannak látva modern légvédelmi fegyverekkel. A helikopterek elleni harcra alkalmazzák az irányítható páncéelhárító rakétákat, a harcjárművek fegyvereit, sőt a 122 mm-es tarackokat is.

A második világháború sajátos területéről ismertet érdekes adatokat N. Azjasszkij: „A partizánok hozzájárulása a „Közép» hadseregcsoporthoz szétzúzásához” című írása (1980. 2. sz. 29—35. o.). A szerző rámutat, hogy a szovjet történeti irodalom a partizánok tevékenységének értékelésénél általában csak azt veszi számba, hogy közvetlenül mennyi kárt okoztak az ellenségnek, hány katonát és mennyi anyagot semmisítettek meg. Az értékelések rendszerint nem szólnak arról, hogy a háború különböző szakaszaiban az ellenük folytatott harc mekkora erőt kötött le és vont el a németek számára sokszor döntően fontos harci területekről. A cikk rengeteg ilyen adatot ismertet a „Közép» hadseregcsoporthoz

rületéről, ezekből említünk meg néhányat.

A német adatok szerint a partizánok a háború első három hónapja alatt 447 vasúti hidat romboltak szét, ezek közül 117-et a „Közép» hadseregcsoporthoz tartozó területen. A továbbiakban a tevékenységük egyre szélesedett, és 1942-ben ez már komoly nehézségeket kezdett okozni az ellátásban. Hogy a hátsországi objektumok és összekötő vonalak védelmét jobban meg tudják szervezni, a németek a megszállt szovjet területet két övezetre osztották. Az első vonaltól a hadseregcsoporthoz tartozó területen terjedő részt hadszíntérnek számitották, amely hadsereg és hadseregcsoporthoz tartozó hadszíntéri és hátsországi körleteire oszlott. A másik részt megszállási katonai-adminisztratív övezetnek nevezték.

A hadsereg és csoportok hátsországi körzeteiben minden hatalom az illetékes parancsnokságok kezében volt. A hadsereg esetében a körzetek általában 200 km-re terjedtek ki. A hadseregkörzet őrcsapatok, policia-alakulatok stb. a hátsországi körzet parancsnokának voltak alárendelve és az ún. hátsországi hadtestet (Korück) alkották. 1942 végére a „Közép» hadseregcsoporthoz tartozó 4 ilyen hadtest volt, minden hadseregnél egy.

A hadtestek összetétele különböző volt. A 2. páncélos hadsereg hátsországi hadtestét pl. (Korück-532) három gyalogos hadosztályból (707. német, 102. és 108. magyar), két ezredből, két csoportból, három önálló őrszázalójból és két páncélvonattal állt. 1942 őszén a „Közép» hadseregcsoporthoz tartozó hátsországi körzeteinek biztonságára 4 hadosztály, 23 önálló őrszázaló, egy tüzerdandár, sok tüzer, műszaki és szállító alegység ügyelt.

A hadseregcsoporthoz tartozó körzeteinek őrzését, amely a hadsereg hátsországi körzetei mögött 200—300 km-t foglalt magába, 4 őrhadosztály és a Szmolenszk parancsnokának alárendelt csapatok látták el, valamint az SS és a rendőrség parancsnokának alárendelt csapatok (1 gépesített SS hadosztály, 14 rendőrezred, 4 őrszázaló). Egy őrhadosztály létszáma 9—12 ezer ember volt. Ezek az erők azonban messze nem voltak elegendők a biztosításhoz, a parancsnokok állandóan újabb alakulatokat követeltek. 1942 végén a főhadiszállás képviselője a hadseregcsoporthoz tartozó már azt javasolta, hogy a főhadiszállás tartalékait is vegyék igénybe őrszolgálatra.

Harcászati szinten (hadtest-hadosztály) szintén erőt kellett elvinni részint őrszolgálatra, részint a partizánok elleni harcra. Ezt a funkciót rendszerint gépesített zászlóalj, lovasosztagok töltötték be. 1942 őszén már kénytelenek voltak

Németországból a hadseregcsoport körzetébe átszállítani két tábori tanhadosztályt is, amelyek a tanulás mellett őrszolgálatot láttak el.

Mivel mindez nem volt elegendő, kénytelenek voltak már 1942 nyarán elkezdni a hadműveleteket is a partizánok ellen, amelyek igen komoly erőket kötöttek le. 1943. január 25. és február 8. között hajtotta végre a 9. német hadsereg a „Csillaghullás” hadműveletet a Bagyinszki dandárok, a szmolenszki partizánok egyik nagy csoportosítása ellen öt dandár és néhány önálló osztag, mintegy 2600 fős összlétszámával. A csoportosításba beosztottak egy SS lovashadosztályt, 4 hadművelti csoportot, amelyben az őralakulatokkal együtt tevékenykedtek a frontról kivont harcoló alakulatok. Ennek ellenére az adott területen csak ideiglenesen sikerült csökkenteni a partizánvétekenységet.

1943 január-február folyamán, amikor súlyos harcok folytak Orjol-Kurszk térségében, a hadseregcsoport parancsnoksága az erőinek jelentős részével még öt hadműveletet folytatott a partizánok ellen. Több hadjáratot folytattak Brjanszk, Vityebszk, Bobrujszk, Mogiljov térségében a „Citadella” hadművelet előkészítése idején is, amelyhez nagy reményeket fűztek. Ezek közül a legjelentősebb a „Cigánybáró” hadművelet volt 1943. május 17. és június 8. között a Brjanszktól délre eső erdőkben tevékenykedő partizánok ellen. A hadművelethez 9 hadosztályt összpontosítottak, a légierők támogatásával. A partizánoknak volt 11 brigádjuk, 1 harcokiszázlóaljuk, 2 tüzérdandárjuk és néhány PO—2 repülőgéjük (összesen 14 ezer ember). A hadműveletben a németek 3952 embert, a partizánok 2096 embert vesztek. A hadművelet sikertelen voltát a németek is kénytelenek voltak elismerni. A „Cigánybáró” hadművelettel egyidőben hajtották végre a „Segítség a szomszédnak” és a „Szabad lövész” hadműveletet is, ugyancsak a brjanszki erdőkben. Ezek közül a második nem hozta meg a kívánt eredményt, az első pedig teljes kudarcral végződött.

Jelentősen hozzájárultak a partizánok a „Közép” hadseregcsoport szétzúzásához 1944 nyarán, amikor a partizánok száma Belorussziában már 150 ezer körül volt. A hadseregcsoport 11 tartalékhadosztályának többségét kénytelenek voltak igénybe venni a partizánok elleni harcra, akik csak 1944 júniusában 230 ellenséges csapat- és löszerszállító vonatot siklattak ki, több tucat helyőrséget, tőrzsét számoltak fel. Ilyenképpen komolyan befolyásolták a fronton zajló események menetét.

Nem lebecsülhető az a hatás sem, amit ez a tevékenység az ellenséges hadseregek erkölcsi állapotára gyakorolt. Guderian, a szárazföldi csapatok volt vezérkari főnöke írta a későbbiekben: „Ahogy a háború elhúzódott, a fronton a harcok egyre keményebbek lettek, a partizánháború valóságos korbáccsá vált, amely erősen befolyásolta frontkatonák erkölcsi állapotát”.

A Honvédó Háború egyik epizódjának történetét írja le Sz. *Alferov*: „A 3. gárda-harcoksihadereg átcsoportosítása a Dnyeperért vívott harcok idején” című cikke (1980. 3. sz. 16—24. o.). 1943 szeptemberének végére a Voronyezi Front csapatai elérték a Dnyepert. Átkelven a folyón, kilenc hídfőt hoztak létre, többek között Lutyezs térségében, valamivel Kijev fölött és a fölött a hely fölött, ahol a Gyeszna beelőmlik a Dnyeperbe, valamint Velikij Bukrin térségében, jóval Kijev alatt. Ezeknek a hídfőknek a kifejlesztése Kijev elvesztésének a veszélyét jelentette a németek számára, ezért egyrészt ide összpontosították a 4. páncélos hadsereget és komoly erődítési munkálatokat kezdtek, másrészt megpróbálták felszámolni a hídfőket. Október folyamán a szovjet csapatok kétszer próbáltak kitörni a bukrini hídfőből — itt harcolt P. Sz. Ribalko altábornagy 3. gárda-harcoksihaderege is, de nem sikerült. A lutyezi hídfőt sikerült október közepén 20 km szélesre és 15 km mélyre kibővíteni. Ezért a Főhadiszállás október 24-én megparancsolta, hogy csoportosítsák át ide a front csapatainak egy részét, többek közt a 3. harcoksihadereget is.

Ribalko 25-én este kapta meg a front parancsát, hogy a sötétség beálltával kezdje meg az átcsoportosítást, és a hadsereg 30-án este legyen az lutyezi hídfővel szemben átkelésre készen. Az átcsoportosítást teljesen rejtetten, csak éjjel szabad végrehajtani, betartva az álcázás összes előírásait. Szigorúan betiltották a rádiók használatát és az átcsoportosítással kapcsolatos bármiféle telefonbeszélgetést. Az összes rossz, vagy gyenge állapotban lévő harcoksit le kellett adni azzal, hogy az új helyen kapnak feltöltést.

A parancs vételének időpontjában a hadsereg a 23-án abbamaradt támadás folytatásához készülődőtt, folyt az anyagok kiegészítése. A készletek a következők voltak: lőszer a harcoksihoz — 1,0—1,5 javadalmazás; a tüzérséghez és az aknavetőkhöz — 1,0—1,2; dízelolaj — 1,0—1,2; autóbenzin — 0,2—0,3; élelmiszer 2—3 napra. A benzinraktárak 150—340 km-re voltak az arcvonaltól, ezért a gépesített dandár személyi állományá-

nak gyalogmenetben kellett megtenni az utat.

26-án 4 órakor a parancsnok kiadta a parancsot az indulásra. Az elképzelés az volt, hogy 27-én 3 óráig átkelnek a Dnyeper keleti partjára és három éjszakai menettel elérik az új összpontosítási körzetet. Előírás szerint a harckocsiknak napi 100 km-t kell megtenniük 12—20 km/ó átlagsebességgel. Ribalko 21—50 km napi átlagot számolt 8—12 km átlagsebességgel, mert a haladást össze kellett egyeztetni a gyalogmenettel, hogy ezáltal a hadsereget harckész állapotban tudja tartani. Figyelembe vették az utak rossz állapotát és telítettségét is, valamint azt, hogy a technika a korábbi harcok miatt nem volt kiváló állapotban.

A pontonhidakon csak két éjjel tudták átszállítani a harckocsikat, ezért a terv teljesítésével már mindjárt az elején csúsztak. Ezt azzal igyekeztek behozni, hogy nappal is folytatták a menetet, amit a sűrű köd lehetővé tett. A Gyesszánán való átkelést sokkal jobban előkészítették, mint az előbbit, s így a harckocsik és a gépkocsik átszállítása egy menetben, zavartalanul megtörtént. A Dnyeperen való második átkelés a lutyzezi hídfő területére szintén megtörtént hidakon és kompokon. Az első éjjel átvittek 110 harckocsit, a másodikon 185-öt, a harmadikon, november 2-án reggel 8-ig a többit.

3-án éjjel s 3. gárda-harckocsihadsereget ismét harcba vetették. Kifejlesztve az összefegyvernemi csapatok támadását, egy nap múlva elérte Kijev nyugati elővárosait, elfoglalta Szvjatosinót, elvágta a Zsitomir felé vezető autótutat és vasútvonalat, amivel jelentősen elősegítette Kijev november 6-i felszabadítását.

Az átcsoportosítás sikeresen zajlott le. Az október 25-én 18 órakor kapott parancs tartalmát Ribalko már 16 óra 20 perckor ismerte. A menet idején a csapatok irányításához 20 PO—2-es repülőgépet használtak, a hadtestekben és dandárokból pedig motorkerékpáros összekötőket. Az átkelőhelyek légvédelmét a Főparancsnokság tartalékai látták el, a menetet és a pihenőket a hadtestek légvédelmi ezredei biztosították.

Külön figyelmet érdemel az álcázás jó megszervezése mind az átkeléseknél, mint a menet idején. Ez biztosította, hogy a hadsereget a harc kezdetén váratlanul lehetett bevetni. Az elhagyott hídfőben otthagytak több rádióállomást, amelyek folytatták szokásos napi adásaikat. Az elvitt harckocsik helyére makettekkel állították. Az ellenséges légiőrök napokon át bombázta az elhagyott állásokat. A menet idején kijelölt tisztek ellenőrizték az álcázás szigorú betartását.

Bizonyos hiányosságok mutatkoztak a javítás megszervezése terén, ezért az elromlott harckocsik egy részét el kellett hagyni útközben. Az úton nem volt tökéletes az irányítás megszervezése, ezért előfordult, hogy egyes oszlopok megelőztek másokat, figyelembe véve azonban a rendkívül súlyos körülményeket, az átcsoportosítás megszervezése és lebonyolítása komoly hadművészeti eredményként értékelhető.

A második világháború egyik ritkán érintett kérdését tárgyalja A. Szoszkov: „Az aknazár-átjárók készítményeinek és módszereinek fejlődése a háború idején” című tanulmánya (1980. 4. sz. 13—18. o.). A Szovjetunió megtámadásáig, a Honvédő Háború első hónapjaiban a német katonai vezetés úgy vélte, hogy az aknáknak és robbanó szerkezeteknek csak a nem robbanó akadályok kiegészítő és erősítő eszközeként használhatók. 1941 végén, 1942-ben azonban, amikor kénytelenek voltak védelmi harcokat folytatni az egyes hadászati főirányokban, az aknáknak és robbanóanyagok új típusait kezdték kidolgozni. Később, amikor a szovjet hadsereg támadásba ment át az egész arcvonalon, a védelem szilárdságának növelése érdekében elkezdtek az aknáknak tömeges gyártását és az aknazárak építését. 1943-ban a német hadseregben már hat harckocsiakna- és három taposóakna-típus volt rendszeresítve. Tökéletesedett a zár rendszere, felépítése bonyolultabbá vált. Aknazárakat az első védelmi vonal első, második, néha harmadik lövészárka előtt is telepítettek. Az aknáknak tehát a háború második szakaszától a harcra tapasztalatok, köztük a szovjet módszerek tanulmányozása alapján „másodrendű” eszközökből tömegesen alkalmazott eszközévé váltak.

Ezeknek a zárnaknak a leküzdése nagy erőfeszítéseket követelt a támadó csoportoktól mind műszaki-technikai, mind pedig szervezeti tekintetben. Tökéletesíteni kellett az aknamentesítés régi eszközeit és újakat kellett létrehozni. A háború előtt a műszaki alakulatoknál voltak VIM—210 típusú aknakeresők, házilag gyártott tapogatók, különböző robbanó szerkezetek. Az átjárókat gyakorlatilag az első két eszköz segítségével kézzel készítették, esetleg robbantották. Próbáltak alkalmazni más módszereket is: tűzérzései tüzet, guruló trálokat, kerekeshidakat. Mindezek azonban a háború kezdetéig nem fejlődtek ki eléggé. A háború kezdetén pedig, mivel a szovjet hadsereg súlyos védelmi harcokat folytatott, a kutatás és fejlesztés elsősorban a védelmi akadályok építésére, és nem azok leküzdésére irányult.

A támadó hadműveletekre való áttéréssel egyidőben szükségessé válik az átjárókészítő eszközök tökéletesítése. 1943 végére a műszaki csapatok tökéletesített aknakeresőket (VIM—203, VIM—203M) kaptak és gyakrabban kezdték alkalmazni a robbantásos módszert. Kidolgozták az aknataposó PT—3 trált. A konstruktőr (P. Mugalev alezredes) javaslatára alapján létrehoztak egy kísérleti műszaki-harcocsi alegységet, ami a későbbiek folyamán elvezetett a trálokkal felszerelt műszaki-harcocsierekek felállításához.

A háború befejező szakaszában a műszaki alakulatok az említettek kivül rendelkeztek még VIM—625, VIM—625B aknakeresőkkel, UZ—1 nyújtott robbanótöltetekkel, különböző műszerekkel a késleltetett hatású aknák kereséséhez, az óraszerkezetek felkutatására szolgáló műszerekkel stb.

Jelentős változások történtek szervezési téren is. A műszaki csapatoknál megjelentek a műszaki-utász rohamdandárok, az önálló műszaki-harcocsierekek, amelyek feladata az volt, hogy átjárókat készítsenek az aknazárakon és részt vegyenek az erődített tűzfészekek leküzdésében a védelem áttörésénél. Az ország felszabadított területeinek aknamentesítésére 1943 februárjában a Főhadiszállás utasítására hátországi dandárokat hoztak létre, amelyek 5—7 műszaki zászlóaljból álltak, márciusban pedig kezdődött az aknakereső kutyákkal dolgozó zászlóaljak szervezése.

A háború második és harmadik szakaszában egyre gyakrabban kezdték alkalmazni az átjárókészítés kézi módszere helyett a robbantásos módszert. Ez sokkal megbízhatóbbnak bizonyult, különösen rossz időjárási viszonyok között, amikor pl. hó, fagy stb. miatt az aknákat nehéz volt kiszedni a földből. Itt nem kellett meghatározni minden akna helyét, elég volt feltárni az aknamező két szélét. A robbantáshoz fektetett, vagy függesztett tölteteket használtak, az egyes aknákat 200 grammos trotilkorongokkal robbantották fel. 1943 januárjában, amikor a Leningrádi Front csapatai áttörték a blokádot, a támadás előtti éjjel több mint 1000 függesztett töltetet helyeztek el a saját aknazár fölött és a tüzérségi előkészítés kezdetekor ezeket felrobbantották. A robbantás tökéletes aknamentesítést eredményezett.

A nyújtott robbanótölteteket, eleinte úgy készítették, hogy 400 grammos trotilkorongokat erősítettek rúdra, s ezeket az 1—3 méteres rudakat — az egyiket a másik után — tolták előre. Az így keletkezett átjáró 2 m széles volt. Amikor ezeket a tölteteket 1 m magasra függesztet-

ték, az átjáró szélessége 8 méterre nőtt. Mindkét esetben elég hosszú időre volt szükség és nehéz volt észrevétlenül dolgozni. A háború végén megjelentek a rendszerített nyújtott töltetek, amelyek kerekereken lehetett mozgatni, ha a talajviszonyok megfelelőek voltak, néhány töltet párhuzamos alkalmazásával széles átjárót lehetett készíteni. Ezt a módszert a külföldi hadseregekben a háború után fejlesztették ki és a tölteteket rakéták segítségével mozgatják a terepen.

A harcocsikra szerelt guruló trálokat 1943 novemberében alkalmazták először a kijevi támadó hadműveletben. A trálos harcocsik nyomában haladtak a többiek és a lövés alegységek. A műszaki akadályokon való folyamatos áthaladásuk teljesen váratlan volt a németek számára. A módszer nagyon hatásos volt, de ehhez sok trállal felszerelt harcocsit kellett alkalmazni. Ezért 1944-ben a belorusszai hadműveletben az áttörés helyén öt ilyen harcocsiezred tevékenykedett. Az erdős-mocsaras területen való alkalmazás azonban nehézségekbe ütközött.

A háború végére kidolgozták az átjárók harcocsik segítségével történő nyitására módszerét. Az ezred, amelyben három trálokkal felszerelt század volt (összesen 20 ilyen harcocsi), rendszerint 2—3 km széles arcvonalon tevékenykedett. A támadás kezdetétől a trállal felszerelt harcocsik rendszerint párosával haladtak és egy 4,8 m széles sávot mentesítettek. Ezt aztán az utászok szükség szerint kiszélesítették nyújtott töltetekkel.

A háború alatt állandóan igyekeztek tökéletesíteni az átjárók tüzérségi és aknatűzzel való nyitására módszerét. 1944-ben pl. a 2. gárdahadsereg kísérleteket folytatott a Krímben. Egy 100 taposóaknát és 50 harcocsiaknát tartalmazó aknamezőt 120 mm-es aknavetővel lőttek. 128 kilótt aknával csak 7 harcocsiaknát sikerült felrobbantani, a taposóaknák pedig akkor is robbanóképesek maradtak, ha repeszek fúrták át őket. Más kísérletek is azt mutatták, hogy a lövedékek felforgatták a talajt, télesztrták repesszel, amelyek közt aztán nehéz volt aknakeresővel megtalálni az aknákat.

Kipróbáltak robbanózsínorból készített hálókat is aknamentesítésre, valamint hidakat az aknamezőn történő áthaladáshoz, de a zárrendszerek tökéletesedésével ezek nem hozták meg a várt eredményt.

A gyakorlatban olyan módszer alakult ki, hogy a saját aknazáron a támadás előtt 2—3 nappal készítették átjárót, az ellenségén pedig a támadás előtti éjjel kezdték el az átjárónyitást és rendszerint

a tüzérségi előkészítés idején fejezték be.

A fasizmus felett aratott győzelem 25. évfordulójára megjelent jubileumi számból V. Tolubko: „Harcban Csehszlovákia felszabadításáért” című írását emeljük ki (1980. 5. sz. 29—35. o.). A Szovjetunió a Csehszlovákiát ért agresszió idején akkor is kész volt a szerződéses kötelezettségeit teljesíteni, ha Franciaország nem vállalja a szerződésből adódó saját kötelezettségeit. 1938 szeptemberében a nyugati határ közelébe helyezték át 30 lövészhadosztályt és más csapatokat. Harckészültségbe helyezték a Belorusz-szai és Kijevi Különleges Katonai Körzet légiereit. Szeptember végén harckészültségbe helyezték még 30 lövész és 6 lovashadosztályt, 2 harcocsihadtestet és 15 önálló harcocsidandárt. Behívtak 328 700 tartalékost, visszatartották a leszerelendőket. A nyugati területeken egy 2000 repülőgépből álló csoportosítást hoztak létre.

Benes kormánya azonban nem tartott igényt erre a segítségre és kiszolgáltatta az országot a fasisztáknak. 1939 márciusában Csehszlovákia megszűnt létezni, és a nagyhatalmak közül ez ellen egyedül az Szovjetunió emelte fel szavát.

A háború alatti ellenállás kibontakozásában nagy szerepet játszott a szovjet—csehszlovák barátsági, kölcsönös segélynyújtási és a háború utáni együttműködési szerződés, amelyet 1943. december 12-én írtak alá Moszkvában.

Az 1944. augusztus 29-én kitört szlovákiai felkelés a csehszlovákiai nemzeti-demokratikus forradalom kezdetét jelentette. Habár a szovjet csapatok és a velük együtt harcoló 1. csehszlovák hadtest csapatai nem tudtak közvetlenül áttörni a Kárpátokon, a szovjet hadvezetés nagy segítséget nyújtott a felkelőknek. 1944. október 15-ig átszállítottak 2000 puszkát, több mint 2000 géppisztolyt, 467 golyósórót, 900 géppuskát, 265 páncéltörő fegyvert, 23 nagy űrméretű géppuskát, aknavetőket, lőszert, gyógyszert, 796 tonna összmennyiségben. A felkelés körzetébe irányították át az 1. önálló csehszlovák vadászpilóta ezredet, a 2. csehszlovák ejtőernyős dandárt. A Csehszlovákia területén működő összes szovjet partizánalakulatok parancsot kaptak, hogy csatlakozzanak a felkelőkhöz.

A csehszlovák nép győzelmében a szovjet hadsereg felszabadító harca jelentette a döntő tényezőt, amely harcok 8 hónapig tartottak. Ezeket a harcokat három szakaszra lehet osztani: az első (1944 szeptember—október) tartalmazza a szlovák felkelők megsegítésére indított hadműveleteket, a hitleristák és együttműködők

kiűzését Szlovákia keleti és délkeleti részéből; a második szakasz (1945 január—április) Csehszlovákia központi körzeteinek felszabadítása; a harmadik pedig (1945 május) a prágai támadó hadművelet, amely Csehszlovákia egész területének felszabadítását eredményezte.

Az első szakasz legsúlyosabb harcai a Kárpátokban zajlottak. A 38. és 1. gárdahadsereg, valamint az 1. csehszlovák hadtest szeptember 30-ra elérte a Kárpátok gerincét és október 6-ra a csehszlovák hadtest a 67. lövész- és a 31. harcocsihadtesttel együtt elfoglalta a Dukla-szoros. A csehszlovák katonák, Visni-Komarnikot elfoglalva, hazájuk területére léptek. Október 27-én a szovjet csapatok elfoglalták Ungvárt, kiérték az Alföldre, de nem tudtak kapcsolatot teremteni a felkelőkkel, mert a hitleristák és Tiso fasiszta szlovák csapatai ekkorra ismét elfoglalták a felszabadított területeket. A felkelők és a partizánok visszavonultak a hegyek közé.

1945 tavaszán Csehszlovákia területén még két nagy támadó hadművelet zajlott le, a morava—osztravai és a pozsonyi-brnói.

A befejező hadművelet a prágai volt, ami egyben az európai háború utolsó hadművelete is. Ennek az ellenség 65 hadosztályból, 3 dandárból és 15 önálló ezredből álló nagy csoportosítását kellett felszámolni. A hadműveletben 3 front vett részt, több mint 2 millió emberrel.

A szovjet hadsereg nagy árat fizetett Csehszlovákia felszabadításáért. Több mint 140 ezer ember vesztette életét, 365 ezren sebesültek meg.

Ugyancsak a háború befejező szakaszának érdekes tapasztalataival foglalkozik V. Csernuhin és V. Tarakanov: „A Főparancsnokság tartalékát képező tüzérség nagy távolságokra való átcsoportosítása a háború harmadik időszakában végrehajtott támadó hadműveletek tapasztalatai szerint” (1980. 6. sz. 10—16. o.) című összefoglalása. A tüzérség átcsoportosítása és a főirányokban való összpontosítása a Honvédő Háború egyes hadműveleteinél olyan méretekben történt, amelyekhez hasonlót a hadtörténelem korábban nem ismert. A háború harmadik időszakában különösen a Főparancsnokság tartalékát képező tüzérség átcsoportosítása öltött nagy méreteket. Az átcsoportosítás, ami időnként nagy távolságra történt, saját eszközökkel, keréken, vasúton vagy vízi szállítóeszközökkel ment végbe, esetenként a módszereket kombinálták.

A háború harmadik időszakában az átcsoportosítás főként frontok, illetve hadszínterek közt ment végbe. 1944-ben pl. a tüzérségi tartalékoknak a bobrujszki

irányból a koveli irányba való átcsoportosítása a lublini-breszti hadművelet kezdetére azt eredményezte, hogy az 1. Belorusz Front három hadserege áttörésének szakaszán lövegekből és aknavetőkől 250—280 cső jutott 1 km arcvonalszakaszra. A iasi—kisinyovi hadművelet kezdetére két tüzérhadosztálynak az áttörés helyére való átcsoportosítása azt eredményezte, hogy a 2. és 3. Ukrán Front egyes hadseregeinek a szakaszán csaknem 300 löveg, aknavető és reaktív tüzérségi jármű jutott 1 km arcvonalszakaszra. A tüzérségi összerő tekintetében is háromszoros fölényt sikerült biztosítani, ami azt eredményezte, hogy a harcászati védelmi övezetet a támadás első napján több irányban sikerült áttörni.

A tüzértartalékok frontok, vagy hadszínterek közötti átcsoportosítását a szovjet hadsereg tüzérségének törzse tervezte a Főhadiszállás direktívái és a Vezérkar utasításai alapján.

A gyakorlat azt bizonyította, hogy a reaktív tüzérség és a gépkocsi vontatású páncéltörő tüzérség magasabbegységeit és egységeit 1000 km távolságig helyesebb volt kerekeken mozgatni, mert így jelentős időt lehetett megtakarítani. 1944 májusában és júniusában pl. a belorusz hadművelet előkészítése idején a Főhadiszállás tartalékából az 1., 2. és 3. Belorusz Fronthoz irányítottak keréken öt M—13-as gárda-aknavető ezredet és öt M—31—12 ezredet. Ezek 300—700 km-es meneteket hajtottak végre, naponként 200—250 km-t teljesítve. 1944 áprilisában a 4. gárda-páncéltörő dandár 750 km-t három éjszakai menetben tett meg, az első éjszaka 350 km-t. 1945 januárjában a 37. hadsereg 10. gárda-páncéltörő dandárja 1300 km-t tett meg 5 nap alatt.

1000 km fölötti távolságra az átcsoportosítás rendszerint vasúton történt. Rendszerint vasúton csoportosították át a lánc-talpas vontatású tüzérséget 1000 km-nél rövidebb távolságra is. 1944 júniusában a 2. Ukrán Front alárendeltségéből 2000 km-es távolságra, a Leningrádi és Karéliai Fronthoz csoportosították át 8 nap alatt a 7. tüzérhadosztályt. Ugyanez év augusztusában az északnyugati hadszínterről a iasi—kisinyovi hadművelet végrehajtó 2. és 3. Ukrán Fronthoz irányították át az áttörő 7. és 5. gárdahadosztályt. 1945 májusában—júniusában vas-

úton szállították át több mint 10 000—12 000 ezer kilométer távolságra, a nyugati hadszínterről a távol-keletre hét légvédelmi tüzérhadosztályt, 136 önálló tüzérdandárt és ezredet. A vasúton nagy távolságra való szállításnak több előnye volt: kímélte a motorokat és a harci technikát, jelentős mennyiségű üzemanyagot lehetett megtakarítani, könnyebb volt a személyi állománynak, útközben kiképzést és politikai foglalkozásokat lehetett folytatni.

Nagyon fontos volt a szállítási tervek pontos kidolgozása és betartása, de a szállítás lebonyolítása ugyanakkor rugalmas, összehangolt tevékenységet is megkövetelt, mert a terveket gyakran kellett rövid idő alatt módosítani. A szállítási normák és a terv szerint pl. a 6. gárdahadosztály átszállításához Lettországból Mongóliába 1945 júniusában 28 szerelvényt kellett volna. A hadosztály azonban csak 21 szerelvényt kapott. A pontos számítások és új rakodási módszerek alkalmazásával a szállítást ezzel is végre tudták hajtani.

Egy teljes tüzérdandár szállításához rendszerint 3—4 szerelvényt adtak. A kombinált szállításhoz az úrméretektől és a vontatóeszközök fajtájától függően 1—3 szerelvényt. Ha a munka jól volt megszervezve, egy szerelvény berakodásához átlagosan 2—3 óra kellett. A szerelvények napi 250—400 km sebességgel haladtak.

A menetek biztosítása elővéddel, szárnybiztosítással és utóvéddel történt. Ezek méreteit az határozta meg, hogy mekkora volt az ellenséges erőkkel való találkozás valószínűsége. A meneteket rendszerint éjszaka hajtották végre. A nappali menetek csak az arcvonaltól távoli területeken voltak megengedve, és csak borús időben. A pihenőket, nappali tartózkodást erdőben kellett megszervezni.

Mind a keréken, mind a vasúton történő átcsoportosításnál szigorúan be kellett tartani az álcázásra, az ellenség félrevezetésére vonatkozó előírásokat. Mindemellett igen fontos volt az irányítás, a javítás, az üzemanyag-biztosítás, az ellátás, az egészségügyi ellátás, valamint a politikai munka jó megszervezése. (*Lengyel István*)